

Politica științei este altceva decât politica în știință ! Cum și de ce a murit Costin Nenițescu?

(The politics of science is different from politics in science! How and why did Costin D. Nenițescu die ?)

NICOLAE M. CONSTANTINESCU

Str. Foișorului 126 sc B apt 25 București 031183

The author participated at a memorable Symposium of the Roumanian Academy on July 2, 1970, dedicated to the perspectives of science development in Romania. He recorded fragments of the Costin D. Nenițescu's speech, a virulent criticism of the conditions assigned to researchers in Romania. Twenty-six days later Costin Nenițescu died of a heart attack. The Romanian political authorities refused to publish his speech one year later in the Proceedings of the Symposium.

Keywords: Costin D. Nenițescu's death

Factorul politic este un element perturbator în orice cercetare științifică. Multă lume și în special tinerii se miră, ne întrebă și aproape ne dojenesc pe noi cei trecuți de 70-80 de ani: cum i-ați suportat pe comuniști, ce v-a împiedicat să vă împotriviți nedreptăților de tot felul făcute de ruși, apoi de comuniștii zeloși, de activiștii de partid. Întrebările sunt perfect justificate, fiindcă cei care ni le pun nu au cunoscut teroarea comunistă, iar informațiile primite pe căi oficiale după 1989 sunt incomplete, echivoce și partizane. Iată, de ce în acest eseu mă voi adresa îndeosebi tineretului din țara noastră. Într-una din fotografiile de ansamblu ale clasei mele, în 1953, în fața liceului Spiru Haret, pe partea din stânga ușii era o lozincă la intrare, al cărei conținut era : „școala în afară de viață și politică este o minciună și o ipocrizie” V. I. Lenin. Din păcate, comuniștii nu au rămas la nivel declarativ, ci au pus în practică acest îndemn al ideologului lor. Drept urmare a politizării s-a schilodit istoria României, s-a schilodit literatura română, apoi au apărut peste tot nume de ruși agățate lângă mari corifei ai științei mondiale s-au le-au înlocuit numele : legea lui Lomonosov - Lavoisier, boala lui Itenko - Cushing, reumatismul Sokolski - Bouillaud, tija lui Spjarnâi - Küntscher, becul electric al lui Lodîghin, radioul lui Popov etc. Criteriu de promovare a devenit „dosarul de cadre” care a dus la numirea unor oameni incompetenți în posturi de decizie, inclusiv în domeniul științei. Prigoana împotriva celor care criticau starea de fapt era crâncenă.

Iată, un exemplu demonstrativ, cu urmări tragice. Întrucât am fost martor la eveniment, îmi permit să relatez ziua de 2 iulie 1970. În acea zi, a avut loc, la Academia Română, simpozionul: „Probleme de perspectivă ale cercetării științifice din România”, cu care ocazie, li s-a cerut fiecărui șef de departament/secție să prezinte câte o comunicare. Acad. Alexandru Rădulescu, șef al departamentului de chirurgie, care era și conducătorul tezei mele de doctorat, m-a chemat și mi-a cerut să prezint o comunicare despre rolul chirurgiei experimentale pentru progresul chirurgiei, fiind la curent cu o serie de modele experimentale pe care, deja, le efectuasem. Aveam 34 de ani și m-am simțit deosebit de onorat. Cu 2 săptămâni înainte de data simpozionului, ni s-a cerut să depunem comunicările la secretariatul Academiei. Lucrările au început dimineața, iar eu eram programat în după-amiaza aceleiași zile. M-am prezentat dimineața, fiindcă nu mai participasem niciodată la o sesiune a Academiei. L-am remarcat pe academicianul Remus Răduleț, care a declarat că, după decenii, de când se ocupă de problemele energetice, el, încă, nu știe ce este, de fapt, energia. A venit apoi la tribună un bărbat pe care nu-l cunoșteam, dar despre care auzisem că era una din personalitățile chimiei internaționale - academicianul Costin D. Nenițescu (1902-1970), profesor la Facultatea de chimie industrială, Institutul Politehnic București, întemeietorul de necontestat al Școlii moderne românești de chimie organică, cu studii la celebra Politehnică din Zürich, apoi la cea

din München, unde a avut ca profesori numeroși laureați ai Premiului Nobel. Și-a dat doctoratul cu profesorul Hans Fischer (München), laureat al Premiului Nobel fiind „considerat împreună cu mentorul său unul dintre marii arhitecți ai chimiei organice”(Prof. Rolf Huisgen, München).

La începutul prezentării comunicării sale, Profesorul Nenițescu mi s-a părut încordat. A terminat cu o declarație: când domnul președinte al Academiei mi-a anunțat tema simpozionului, mi-am pus o serie de întrebări, la care să încerc să dau câte un răspuns. Întrucât nu am fost în stare să formulez răspunsurile, vă adresez dumneavoastră întrebările care m-au frământat:

- care este motivul pentru care știința în țara noastră este condusă de oameni incompetenți? În sală s-a făcut liniște absolută;

- cum se explică salarizarea identică a personalului tehnico-administrativ și a cercetătorilor?;

- unde s-a mai auzit să i se ceară cercetătorului să-și planifice data terminării cercetării și să estimeze banii care ar putea fi obținuți din respectiva cercetare;

- un mare chimist dintr-o țară care dorea o dezvoltare rapidă, pe numele lui Hans Fischer, a declarat că, pentru a se putea dezvolta, știința are nevoie de libertate și nu de planificare;

- unde s-a mai auzit ca cercetătorului să i se ceară doar rezultate pozitive, altfel cercetarea fiind trecută la capitolul pierderi;

- și, în final, profesorul conchide: știința este un lux. Nu se finanțează nicăieri doar rezultatele pozitive, cine nu are bani să nu o facă. Cine nu știe să piardă, să nu facă știință.

Se termină expozeul. Liniște, după care toată sala se ridică în picioare și începe să aplaude. Eu eram mai mult decât emoționat, nu-mi venea să cred că asistasem la așa ceva. La terminarea sesiunii de dimineață, m-am dus la secretariat, unde aveam un coleg de facultate și l-am rugat să-mi dea textul profesorului. Mi-a spus că la treizeci de minute după ce profesorul și-a terminat conferința, au venit doi „tovarăși” de la CC (Comitetul Central al Partidului), care au cerut și i-au luat textul. Mai mult, mi-a spus că între Miron Nicolescu, Președintele Academiei Române și acad. Costin D. Nenițescu avusese loc cu câteva zile înainte o discuție dură pe baza celor afirmate în textul predat cu două săptămâni înainte și care erau considerate “periculoase” de Președintele Academiei. La care Acad. Nenițescu a ripostat: “peste 20 de ani, când cercetarea noastră va fi la pământ, vom fi întrebați, ce ați făcut de n-ați spus nimic? Lasă-mă pe mine să trag semnalul de alarmă.” Iată, motivul pentru care m-am dus acasă și mi-am notat crâmpiele din acest memorabil discurs.

În ziua de 28 sau 29 iulie 1970, eram la mare și dimineața am luat România liberă să o citesc pe plajă. Pe pagina a 2-a un ferpar mare anunța moartea Academicianului Nenițescu. Trecuseră 26 de zile de la memorabilul discurs. În afara acestui tragic rezultat al cuvântării memorabile, nu am consemnat decât schimbarea „tovarășului” Cioară din funcția de Președinte al CNST (Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie). În rest, următoarele decenii au confirmat întrutotul previziunile Acad. Costin D. Nenițescu.

În 1971, s-au publicat, într-un volum mare, toate comunicările de la Simpozion. M-am repezit să-l cumpăr și mărturisesc, cu mâna pe inimă, că nu m-a mânat interesul pentru comunicarea mea, ci pentru comunicarea Academicianului Nenițescu. La pag. 275, sub titlul „Meditații asupra relațiilor între știință și tehnică” pe o singură pagină sub numele lui era o notă: „textul nu ne-a parvenit întrucât între timp a survenit moartea autorului”. De 45 de ani aștept mărturii, informații, date despre ce s-a întâmplat în cele 26 de zile, între 2 și 28 iulie 1970. Că doar profesorul, „Magistrul”, cum i se spunea de către elevii și colaboratorii săi, nu a fost pe o insulă pustie. Ce i-a provocat atacul de inimă? Toată lumea șușotea diverse ipoteze, cum se întâmplă în aceste situații. Pentru mine, motivul principal de care se leagă moartea lui este discursul fulminant de la Academie, din 2 iulie. Ce a pățit după aceea? La ce presiuni a fost supus, ce i s-a înscenat? Doar un copil nu ar face o legătură între cele două evenimente. Un copil sau un răuvoitor.

Autor corespondent: nae_constantinescu@yahoo.com

Nota redacției

Textul integral, furnizat de Acad. Ecaterina Ciorănescu-Nenițescu, soția Magistrului, a fost publicat pentru prima dată în cartea „C. D. Nenițescu, Viața și Opera” de M. D. Banciu și A. T. Balaban, Editura Academiei Române, București, 1995, la paginile 250-254. Acest text se termină cu cele cinci întrebări amintite sumar de Prof. N. Constantinescu. La paginile 66-67 ale cărții menționate mai sus, este relatat, pe larg, episodul din iulie 1970 de la Academie, precum și ceea ce a scris în săptămânalul *Contemporanul*, cu același curaj, Geo Bogza, în iulie 1970, în evocarea intitulată *Nenițescu*.

Academicianul Alexandru T. Balaban care a fost doctorandul preferat al Magistrului, și care în decembrie 1989 era șeful catedrei de chimie organică de la Facultatea de Chimie Industrială a Politehnicii

din București ne mai relatează că, în convorbirile pe care le avea cu Magistrul, în anii 1969-1970, era evident stresul sub care trăia acesta, provocat de anchetele la care era supus de organele politice, în special, la imboldul profesorului Nicolae Bărbulescu care devenise director adjunct al Institutului de Cercetări Chimice, institut de care depindeau toate centrele de chimie din țară. Decesul Magistrului a fost, probabil, cauzat de acest permanent stres. În plus, Academicianul Balaban a aflat după citirea acestui articol, ceva inedit care răspunde întrebării puse de Profesorul N. Constantinescu.

Intrebată la telefon, Ecaterina Teleman, (născută Ciorănescu) i-a relatat Acad. Balaban, că ea se afla cu familia la Bușteni în iulie 1970 și locuia în apropierea vilei Magistrului. În ajunul decesului, o persoană politică (nu știe cine era, dar a aflat despre această vizită și de la „Tante Tota“ - acad. Ecaterina Ciorănescu - Nenițescu și de la vecini), venise să-i comande Profesorului Nenițescu să se pensioneze *imediat*. În aceeași noapte, el a avut un atac de cord care i-a fost fatal. Mai avusese înainte un infarct, datorită stresului. După decembrie 1989, lui Nicolae Bărbulescu i s-a retras dreptul de a mai fi profesor la Facultatea de Chimie din București.